

ТОЛЕРАНТЛИК ТУШУНЧАСИ КЕЛИБ ЧИҚИШИНING НАЗАРИЙ АСОСЛАРИ

Қолқанов Нуриддин Ташпулатович

Сиёсий фанлар бўйича фалсафа доктори, доцент

Х. Сулаймонова номидаги Республика суд экспертиза марказининг

Суд-экспертлик илмий-тадқиқот институти директори

Рустемов Абсеит Трижанович

Чирчиқ давлат педагогика университети

Мактабгача таълим факультети ўқитувчиси

Аннотация:

Мақолада толерантлик келиб чиқиш тарихи ва бу бугунги куннинг асосий масаласи тўғрисида.

Аннотация: В статье говорится о том, что воспитание толерантности начинается с каждой семьи и это главный вопрос сегодняшнего дня.

Annotation: The article says that the education of tolerance begins with each family and this is the main issue of today.

Калит сўзлар: толерантлик, педагогик, файласуф, ўқитувчи.

Ключевые слова: толерантность, семья, ребенок, школа, учитель.

Keywords: tolerance, family, child, school, teacher.

Кириш: «Толерантлик» атамаси яқин вақтгача илмий ва педагогик адабиётларда қўлланилмаган. Шунинг учун биз биринчи навбатда бу сўзнинг этимологиясига эътибор қаратдик. Толерантлик тушунчаси лотин феълидан келиб чиққан *tolero*, бу бағрикенглик, мувофиқлик тушунчасини беради. Нео-фрейдизм вакилларининг асарлари асосида (В. Райх, К.Хорни, Г. Маркузе, А. Миттерлих) агрессия душманликнинг асоси, бағрикенглик эса тинчлик ва зўравонликка қаршилиқнинг асоси эканлигини кўрамыз.

Лекторский В. А. «Две концепции толерантности» асарида В. М. Золотухин толерантлик тушунчасини таҳлил қилади ва бу тушунча фалсафий маъно сифатида ижтимоий ҳаётнинг универсаллигини ҳисобга оладими ёки йўқлигини аниқлайди. Унинг фикрича бағрикенглик бир томондан, инсон фаолиятини тартибга солувчи,

дунёқарашнинг махсус турини шакллантирадиган ахлоқий тамойил, бошқа томондан-қарама-қаршиликлар ва низоларни самарали ҳал қилиш имконини берувчи амалий воситадир[1, 2].

Асосий қисм: Файласуфлар ва сиёсатшунослар замонавий шароитда толерантлик педагогикасининг содда ва қизиқарли тамойилларини тайёрлаш зарурлигини таъкидлайдилар (В. А. Тишков)[3] ва уни ёш авлодда шакллантириш учун самарали дастурларни таклиф қилди (И. В. Ҳасанов)[4]. Бугунги кунда мактаб ўқувчиларида толерантликни тарбиялашнинг фундаментал концепсияси тайёрланмагани билан, илм-фан соҳасида бой тажрибага асосланган ҳолда (А.А.Боданаев, Л.И.Божович, В.В.Бойко, Б.З.Вульфов, А.Г.Ковалев, А.Г.Козлова, И.С.Кон, А.Г.Кирпичников, Б.В.Куприянов, А.Н.Лутошкин, А.С.Макаренко, В.Г.Маралов, А.В.Мудрик, В.Н.Мясищев, Р.С.Немов, С.Д.Поляков, В.В.Рогачев, М.И.Рожков, В.А.Ситаров, В.А.Сухомлинский), биз ушбу жараённинг технологик ва услубий муаммосини ҳал қилишни назарий жиҳатдан асослаш орқали амалий ваколатларга жиҳатдан савотои келишимиз мумкин. В. А. Сухомлинский ўзининг асарларида талабаларни инсоннинг айрим заиф томонларига сабр-тоқатли бўлишга ва уларни тушунишга ўргатиш муаммосини муҳокама қилади. У сабр-тоқат ахлоқий тарбия орқали талаба шахсининг маънавий ва маданий ҳаётининг муҳим элементи сифатида намоён бўлишини тан олади. Унинг фикрича, мактаб ўқувчилари, биринчи навбатда, кекса, ёлғиз ва касал одамларга нисбатан сабр-тоқат кўрсатишни ўрганишлари керак. Аммо, унинг фикрича, хаддан ташқари Меҳрибонлик ва сабр-тоқат ҳамма кечирishiга олиб келади. В. А. Сухомлинский бундай вазиятдан узоқроқ кетиш керак деб ҳисоблайди [5].

Шундай қилиб, бизнинг фикримизча, бағрикенглик-бу бегона деб ҳисобланган турмуш тарзига, хулқ-атвориға, урф-одатларига, ҳис-туйғуларига, ғояларига, эътиқодларига, қарашларига, фазилатларига, одатларига бўлган муносабатдир. Толерантлик-бу турли халқлар, миллатлар ва динларнинг хусусиятларига нисбатан зарур бўлган сифат. Қозоқ мутафаккирлари асарларида бу тушунча бевосита шу маънода қаралмаса-да, у инсонпарварлик, ижтимоий шериклик, маданий узлуксизлик, бирлик ва зўравонликка қарши ғояларида намоён бўлади.

Ҳозирги кунда глобаллашув муаммолари, янги ижтимоий муносабатлар бағрикенгликнинг аҳамиятини белгилайди. Шу муносабат билан бағрикенглик масаласи инсониятнинг еркин ҳаётининг асосидир. Бу масалани қандай кўриб чиқмайлик, у биринчи навбатда инсон онгининг моҳияти билан боғлиқ.

Толерантлик тушунчасини ўрганиш замонавий илмий адабиётларда пайдо бўлмоқда. “Толерантлик” турлича талқин қилинади. Шунинг учун толерантлик тушунчасини ўрганишда феноменологик таҳлилдан фойдаланиш яхшидир. Е.Гуссерлнинг фикрича, феноменологиянинг вазифаси турли фикрлар, сўзлар ва қадриятлар билан келган

нарсаларнинг асосий маъносини очишдири [2]. Таъкидлаш жоизки, бағрикенглик тушунчаси маҳаллий фанда тўлиқ ўрганилмаган ва унинг мазмун-моҳияти очиб берилмаган, у БМТ томонидан 1995-йилни Халқаро бағрикенглик йили деб эълон қилинганидан кейингина олимлар эътиборига тушган [3].

Хулоса: Замонавий жамиятда бағрикенглик тамойилини таҳлил қилишнинг асосий тушунчаларини кўриб чиқсак, бағрикенглик кўп қиррали ва жуда мураккаб маданий-фалсафий категория эканлигини кўриш мумкин. Унинг маъноси ҳақида тадқиқотчилар ўртасида аниқ консенсус йўқ. Аввало, бағрикенгликни фалсафий нуқтаи назардан таҳлил қилишда тил фалсафасидан фойдаланиш самарали бўлиб, бунда бағрикенглик тил тузилиши сифатида тушунтирилади ва ифодаланади. Чунки тил ривожланаётган тизим сифатида маълум бир ҳодисани тушунишнинг ўзгаришини тасдиқлайди.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Лекторский В.А. О толерантности, плюрализме и критицизме // Вопросы философии. - 1997. - №11.- С.46-54.
2. Тишков В.А. Культуры мира - М.: Наука, 1993. - 314 с
3. Тишков В.А. О толерантности / Толерантность и согласие. - М., 1997. -С.19.
4. Гасанов З.Т. Формирование культуры межнационального общения в многонациональном регионе // Педагогика. - 1994. - №5. - С. 11-15.
5. Сухомлинский В.А. Павлышская средняя школа: Обобщение опыта учебно-воспитательной работы в сельской средней школе – М., Просвещение, 1979. – С.393. La tolerance au risgue de 1 histoire. Lyon, Aleas, 1995.-242 г.
6. Аристотель. Сочинения в 4-х т. - Т.4. - М.: АН СССР, 1983. – С.830.
7. Марк Аврелии Антонион. Размышления Римского императора Марка Аврелия о том, что важно для самого себя.-Репр. Изд.-М., 1991.- С.64
8. Локк Д. Басқу туралы екі трактат./ауд. Иманбаев М.Ө., ред.: Нұрышева Ғ.Ж., Ғабитов Г.Х. Зерде қоғамдық қоры; Еуропадағы Қауіпсіздік және Ынтымақтастық Ұйымы. – Алматы.: Раритет, 2004.